

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
Факультет агротехнологій та екології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. каф. геоєкології і землеустрою

доцент _____ Максим ГАНЧУК

“_16_” червня 2025 р.

Пояснювальна записка

до дипломної роботи здобувача СВО Бакалавр
(ступінь вищої освіти)

на тему: **«Контроль за використанням та охороною земель**
сільськогосподарського призначення в Україні»

25 ГЗ Д 002 000000 ПЗ

Виконав: здобувач ВО 4 курсу, групи 41 ГЗ
спеціальності 193 Геодезія та землеустрій
за ОПП Геодезія та землеустрій

(шифр і назва спеціальності та ОПП)

Здобувач вищої освіти _____ **Владислав КОМАРОВ**
(підпис) (П.І.П)

Керівник, професор _____ **Віктор СИДОРЕНКО**
(підпис) (П.І.П)

Консультант, доцент _____ **Михайло ЗОРЯ.**
(підпис) (П.І.П)

Нормоконтроль, доцент _____ **Максим ГАНЧУК**
(підпис) (П.І.П)

Запоріжжя - 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО

Інститут або факультет агротехнологій та екології
Кафедра геоекології і землеустрою

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 19 «Архітектура та будівництво»

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Освітня програма «Геодезія та землеустрій»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри ГЕЗ
к.с.-г.н., доцент Максим ГАНЧУК
« 16 » вересня 2024 р

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

студенту Комаров Владислав Ігорович

1. Тема роботи **Контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні**

керівник роботи д.т.н., професор Сидоренко Віктор Дмитрович

Затверджені наказом Ректора університету від «22» жовтня 2024 р. № 503-С

Строк подання студентом роботи «30» травня 2025 р.

Вихідні дані до роботи дані відділу статистики, чинне законодавство України та ЄС.

Перелік питань, які потрібно розробити: теоретичні засади контролю за використанням та охороною земель в Україні; методологічні засади контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні; напрямки підвищення ефективності контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення.

Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав (дата)	завдання прийняв
Розділ 4 Охорона праці	Михайло ЗОРЯ, к.т.н., доцент, завідувач кафедри цивільної безпеки	16.09.2024	16.09.2024

Дата видачі завдання

16.09.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи (місяць)	Відмітка керівника про виконання (засвідчується підписом)
Розділ 1. Теоретичні засади контролю за використанням та охороною земель в Україні	листопад	Виконано
Розділ 2. Методологічні засади контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні	грудень-лютий	Виконано
Розділ 3. Напрямки підвищення ефективності контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення	березень-квітень	Виконано
Розділ 4. Охорона праці	травень	Виконано
Висновки	травень	Виконано

Студент _____ В.І. Комаров
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи В.Д. Сидоренко
(підпис) (ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Комаров В.І. Контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні. Бакалаврська робота. Кафедра геоecології і землеустрою. Запоріжжя, Таврійський ДАТУ ім. Д. Моторного, 2025. С.61

Текст викладений на 51 сторінці, містить 4 розділи, 3 таблиці, 7 рисунки, 23 літературних джерела.

Актуальність теми дослідження

Робота присвячена дослідженню системи контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні. Розглянуто правові, економічні та екологічні аспекти регулювання земельних відносин, а також механізми державного нагляду та моніторингу. Проаналізовано основні проблеми нецільового використання земель, деградації ґрунтів та порушення природоохоронного законодавства. Особлива увага приділена сучасним методам контролю, зокрема застосуванню геоінформаційних систем (ГІС) та даних дистанційного зондування Землі для виявлення порушень та оптимізації управління земельними ресурсами. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення системи земельного моніторингу, підвищення ефективності охорони земель і забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Мета роботи: аналіз стану та структури земельного фонду України, виявлення актуальних проблем у сфері контролю за використанням та охороною земель, а також розробку рекомендацій щодо раціонального, економічно ефективного та екологічно безпечного землекористування.

Ключові слова: земельні ресурси, землі сільськогосподарського призначення, охорона земель, раціональне землекористування, земельний контроль, деградація ґрунтів, сталий розвиток.

Зміст

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Стан та структура земельного фонду України Земельний фонд України.....	9
1.2. Суть показників ефективності використання земель	11
1.3. Заходи щодо покращення стану земель в Україні	14
1.4. Зарубіжний досвід контролю за використанням та охороною земель Міжнародний досвід захисту земельних ресурсів: уроки Німеччини, США та ЄС.....	17
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	20
2.1. Види державного контролю за використанням та охороною земель... ..	20
2.2. Актуальні проблеми в сфері контролю за використанням та охороною земель.....	21
2.3. Нормативно-правова база використання та охорони земель	27
використання.....	30
2.4. Правові наслідки виявлення порушень законодавства у разі здійснення державного контролю за використанням та охороною земель	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	36
3.1. Напрями сталого землекористування.....	36
3.2. Пропозиції щодо раціонального – економічно ефективного та екологічно безпечного використання земель	38
3.3. Шляхи охорони і відновлення родючості ґрунтів земель сільськогосподарського призначення	39

3.4. Вдосконалення державного контролю за використанням і охороною земель.....	48
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ.....	52
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Земля є основою національного багатства та ключовим ресурсом для сільськогосподарського виробництва. Контроль та охорона земельних ресурсів відіграють важливу роль у розвитку економіки країни та забезпеченні стабільного виробництва аграрної продукції.

Ефективне ведення сільського господарства має поєднуватися з комплексом техніко-економічних заходів, спрямованих на збереження, відновлення та раціональне використання земельних угідь. Необхідність контролю за використанням сільськогосподарських земель в Україні обумовлена їхньою ключовою функцією—забезпеченням засобів для існування населення та створенням сировини для переробної промисловості.

Таким чином, раціональне використання земельних ресурсів є запорукою продовольчої безпеки країни.

Отже, дослідження цієї проблематики є надзвичайно актуальним у сучасних умовах.

Мета дослідження

Дослідження спрямоване на аналіз стану та структури земельного фонду України, виявлення актуальних проблем у сфері контролю за використанням та охороною земель, а також розробку рекомендацій щодо раціонального, економічно ефективного та екологічно безпечного землекористування. Крім того, визначено основні напрями вдосконалення державного контролю у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити стан та структуру земельного фонду України, а також оцінити ефективність використання сільськогосподарських земель;
- визначити заходи щодо покращення стану земельних ресурсів;
- проаналізувати механізми державного контролю за використанням та охороною земель;

- виявити актуальні проблеми землекористування, встановити їх причини на основі аналізу джерел;
- розробити пропозиції щодо раціонального, економічно ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів;
- запропонувати заходи охорони та відновлення родючості ґрунтів сільськогосподарських угідь;
- сформулювати напрями вдосконалення державного контролю за використанням і охороною земель.

Об'єкт дослідження – землі сільськогосподарського призначення.

Предмет дослідження – процес контролю за використанням і охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, опрацювання літературних джерел.

Практичне значення отриманих результатів

Результати, висновки та пропозиції, представлені в цій роботі, мають важливе практичне значення. Вони сприяють удосконаленню державного контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Запропоновані заходи допоможуть підвищити ефективність землекористування, зберегти родючість ґрунтів, оптимізувати механізми контролю та вдосконалити законодавчу базу. Отримані результати можуть бути корисними для державних органів, наукових установ і аграрних підприємств, а їх практичне застосування сприятиме формуванню стратегії раціонального використання земельних ресурсів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

1.1. Стан та структура земельного фонду України Земельний фонд України

За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови, земельний фонд України – це сукупність земельних територій, які входять до складу адміністративно-територіальних одиниць [12].

До 1991 року в Україні функціонував Єдиний державний земельний фонд СРСР, побудований на принципі загальної державної власності на землю. Після розпаду СРСР уся територія країни перейшла у володіння української держави.

Згідно зі статтею 18 Земельного кодексу України, до земельного фонду належать усі території в межах кордонів держави, включаючи острови та землі, зайняті водними об'єктами [2].

Земельний фонд країни охоплює ділянки різного призначення та форм власності. Загальна його площа складає близько 60 мільйонів гектарів, з яких понад 90% використовуються у господарській діяльності. Основна частина земель відведена для аграрного виробництва та інших галузей економіки.

За статтею 19. Земельного кодексу України земельний фонд поділяється на категорії. (табл.1.1) [2]

Склад земель України за категоріями (за цільовим призначенням)*

Категорії земель	Площа, млн.га	в %
Землі сільськогосподарського призначення	42,8	70,8
Землі житлової та громадської забудови	2,5	4,1
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	2,8	4,6
Землі оздоровчого призначення	0,2	0,3

Землі рекреаційного призначення		
Землі історико-культурного призначення		
Землі лісгосподарського призначення	7,9	13,1
Землі водного фонду	2,4	4,0
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	1,8	3,0
РАЗОМ	60,4	100 %

Більш детально розподіл земельного фонду України за категоріями земель у відсотках також можемо побачити на рис.1.1.

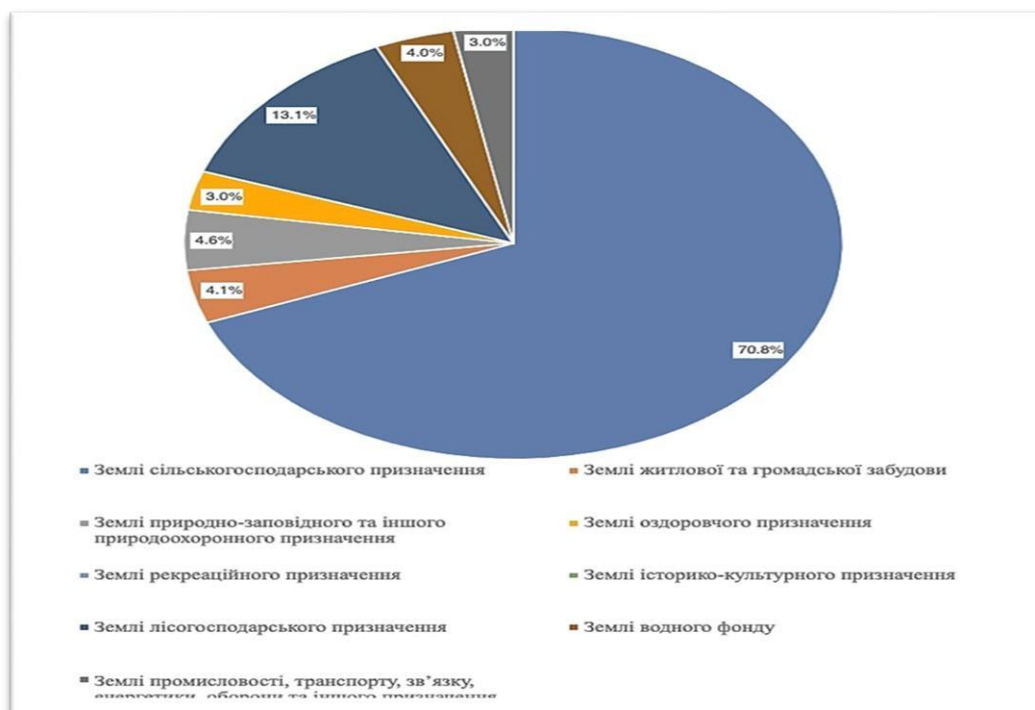

Рис. 1.1. Розподіл земельного фонду України за категоріями земель у відсотках

За таблицею 1.1 та на прикладі рис.1.1 ми дізналися, що найбільший відсоток площі в Україні займають землі сільськогосподарського призначення.

Земельний фонд України: ресурси, реалії та перспективи

Земля – це не лише природний ресурс, а й основа економічного розвитку країни. Земельний кодекс України гарантує громадянам право безоплатного

отримання сільськогосподарських ділянок у власність — до 2 гектарів для ведення особистого господарства. Теоретично ця можливість поширюється на всю територію держави, але на практиці на Київщині, Одещині та Херсонщині, особливо поблизу узбережжя, знайти вільні землі майже неможливо.

За останні роки багато українців скористалися цією можливістю, і серед них значну частку становлять учасники бойових дій. Однак нині отримати земельну ділянку стало набагато складніше: місцеві громади часто відмовляють через брак доступних територій. Переважна частина державних земель уже передана у комунальну власність, а громади, своєю чергою, віддали їх в оренду.

Ділянки, що не перебувають у власності або користуванні, можуть залишатися в резерві. Віднесення земель до певної категорії та їх перехід до іншого статусу залежить від рішень уповноважених органів, які визначають право власності та використання територій.

В умовах сучасного землекористування земельний фонд України потребує подальших реформ. Удосконалення системи розподілу та управління земельними ресурсами сприятиме стабільному розвитку сільського господарства й інших секторів економіки, забезпечуючи ефективне використання національного надбання.

1.2. Суть показників ефективності використання земель

Ефективне використання земельних ресурсів: значення та наслідки

Раціональне землекористування є ключовим фактором розвитку аграрного сектору України, який суттєво впливає на економічну стабільність держави. Оптимізація використання земель сприяє зростанню ВВП сільського господарства, розширенню можливостей зайнятості в сільських районах та розвитку суміжних галузей, зокрема переробної промисловості й логістики.

Окрім економічної ролі, ефективне землекористування має важливе екологічне значення: воно забезпечує збереження природних ресурсів, підтримання родючості ґрунтів та мінімізує негативний вплив на довкілля.

Показники ефективності використання земель є важливим інструментом оцінки їхньої рентабельності та прибутковості. Вони допомагають формувати стратегії управління земельними ресурсами, спрямовані на довгострокову продуктивність і екологічну безпеку.

Таблиця 1.2 Критерії та показники ефективності використання землі в сільському господарстві[14]

Показник	ВИДИ ЕФЕКТИВНОСТІ				
	Економічна	Екологічна	Екологоекономічна	Соціальноекonomічна	Соціально-, екологоекономічна
Критерій	Найвища кількість продукції при мінімумі витрат на одиницю площі	Рівень економічної родючості земельних угідь	Ступінь поліпшення екологічного стану агроєкосистеми	Задоволення потреб та зростання достатку населення	Комплексне вирішення економічних і екологічних проблем
Зміст	Результат реалізації - витрати на оплату праці рослинництва і родючість ґрунту в певних умовах	Поліпшення якості ґрунту, зростання виробництва продукції високої якості та економічних показників	Економічна ефективність витрат, пов'язані з поліпшенням якості та охороною земельних угідь	Приріст соціальноекonomічних показників оцінки природних ресурс	Перетворення сонячної енергії з мінімальними витратами енергії природного палива і людини.
Система показників	Натуральні і вартісні	Натуральні: площа еродованих земель; площа	Екологічні витрати на ведення системи	Приріст вартості одиниці площі	Кількість енергії що випускається з біомаси;

		забруднених земель; втрачений гумус і поживні речовин ґрунту; площа ріллі з несприятливою кислотністю; Вартісні: вартість недоотриманої продукції, вартість необхідних добрив	землеробства; додатковий обсяг продукції; приріст вартості земельних ділянок в результаті поліпшення екології	землі; вихід сільськогосподарської продукції на душу населення	рівень використання різних джерел енергії; відношення енергії біомаси до витрат енергії
--	--	---	---	--	---

Економічна ефективність землекористування: ключові аспекти

Раціональне використання земельних ресурсів є одним із визначальних чинників розвитку аграрного сектору України. Оптимізація землекористування сприяє збільшенню обсягів виробництва, зростанню ВВП сільського господарства та активізації суміжних галузей, зокрема переробки продукції й логістики.

Водночас ефективність землекористування має вагоме екологічне значення. Впровадження сучасних підходів до обробітку ґрунту сприяє збереженню родючості, мінімізації деградаційних процесів та раціональному використанню природних ресурсів.

Серед ключових показників економічної ефективності землекористування виділяють собівартість продукції на одиницю площі, рівень рентабельності та обсяг виробництва на 100 гектарів угідь. Висока рентабельність свідчить про здатність аграрного підприємства забезпечувати фінансову стабільність, компенсувати витрати та підтримувати виробничі потужності.

Системний аналіз цих показників дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо вдосконалення політики використання земельних ресурсів, підвищення продуктивності аграрного сектора та забезпечення його стійкого розвитку.

Цей варіант містить чітку й логічну структуру, уникає повторень і підсилює ключові аспекти теми.

1.3. Заходи щодо покращення стану земель в Україні

Значення земельних ресурсів та виклики їх використання

Земля – один із найцінніших природних ресурсів, а родючість ґрунту є визначальним фактором для виробництва якісної та безпечної харчової продукції. Раціональне використання земель сприяє розвитку економіки країни, забезпечує стабільність аграрного сектору та дозволяє ефективно реагувати на кліматичні й екологічні виклики.

Щоб гарантувати довготривалу продуктивність земель, сільськогосподарське виробництво необхідно доповнювати комплексом техніко-економічних заходів. Вони включають охорону ґрунтів, їхнє відновлення та впровадження ефективних методів землекористування.

Однією з найбільш поширених проблем деградації земель в Україні є ерозія ґрунтів. Вона знижує родючість, погіршує структуру ґрунту та ускладнює вирощування сільськогосподарських культур. Для протидії цьому явищу необхідно вдосконалювати методи збереження земельних ресурсів, посилювати контроль за їх використанням та впроваджувати сучасні агротехнології.

Цей варіант зроблений більш динамічним та інформаційно насиченим, без повторів

Для розуміння ступеня еродованості ґрунтів треба звернути увагу на рис.1.2.

Карта еродованості ґрунтів та її значення

Карта еродованості ґрунтів наочно демонструє масштаби та динаміку поширення ерозійних процесів. В Україні еродованими є близько 16 млн гектарів земель, а ерозія продовжує охоплювати кожен п'ятий гектар із тих, що ще не зазнали руйнування. Внаслідок цього втрати гумусу на таких територіях вже

сягають 30–70%, що негативно позначається на їхній родючості та аграрному потенціалі.

В карті типи еродованих територій визначаються відповідно до співвідношення загальної площі еродованих ґрунтів у певних групах господарств до загальної площі земель цієї групи. Це дозволяє оцінити ступінь ерозійного впливу, виокремити найбільш проблемні зони та розробити заходи для зменшення деградації ґрунтів.

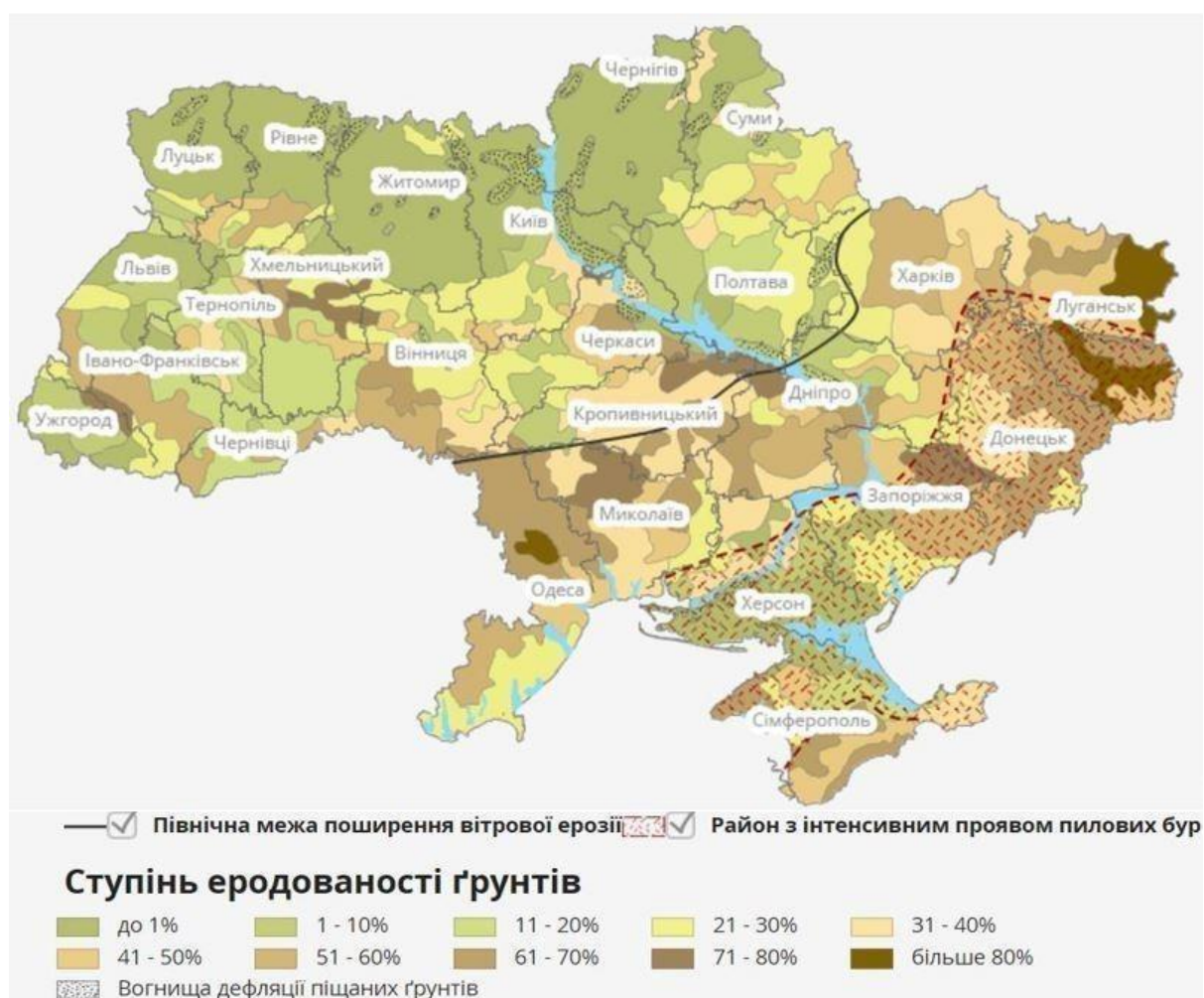

Рис. 1.2. Еродованість ґрунтів України

Комплексні заходи для покращення земельного фонду України

Раціональне використання земельних ресурсів є ключовим елементом розвитку аграрного сектору та економіки країни. В Україні впроваджуються різноманітні заходи для збереження та ефективного використання земель, серед

яких створення національного кадастру, програми підвищення якості ґрунтів, а також механізми оцінки екологічних ризиків.

Основні заходи збереження та покращення ґрунтів

Для забезпечення високої продуктивності земель застосовують комплексні агротехнічні та екологічні методи:

- Внесення органічних та мінеральних добрив, що покращує родючість і структуру ґрунту.
- Контроль за ерозійними процесами, що включає захисні смуги, контурне плугування та терасування схилів.
- Сівозміна, яка сприяє відновленню поживних речовин у ґрунті та запобігає виснаженню земель.
- Меліоративні заходи, такі як осушення надмірно зволжених територій та штучне зрошення.
- Відновлення полезахисних лісосмуг, які зменшують вітрову ерозію та сприяють утриманню вологи в ґрунті.
- Збагачення ґрунтів органічною речовиною, що покращує їхню структуру та здатність до утримання вологи.

Боротьба з ерозією ґрунтів

Ерозія є однією з найсерйозніших проблем для сільського господарства, що призводить до втрати родючого шару ґрунту. Україна застосовує такі методи для її мінімізації:

- Створення захисних смуг та бар'єрів з дерев, чагарників або фізичних споруд.
- Контурне землеробство, яке передбачає обробку земель вздовж схилу, а не вниз.
- Терасування, що дозволяє зменшити швидкість потоку води та запобігти вимиванню ґрунту.
- Збереження рослинного покриву, що допомагає стабілізувати ґрунт і зменшити ризик ерозії.

Правове регулювання та контроль

Крім агротехнічних заходів, держава запроваджує правові механізми захисту земель:

- Обмеження максимального розміру земельної власності, щоб запобігти незаконному скуповуванню великих ділянок.
- Посилення контролю над лісовими угіддями, що зменшує ризики вирубки та незаконного використання земельних ресурсів.
- Заходи захисту водних ресурсів, які спрямовані на запобігання забрудненню та збереження водних екосистем.

Перспективи розвитку земельної політики

Україна активно працює над реформуванням земельної політики, щоб забезпечити сталість агросектору та збереження природних ресурсів. Подальший розвиток земельного кадастру, удосконалення механізмів державного контролю та впровадження інноваційних технологій у землекористування сприятимуть підвищенню продуктивності та збереженню екологічного балансу.

1.4. Зарубіжний досвід контролю за використанням та охороною земель Міжнародний досвід захисту земельних ресурсів: уроки Німеччини, США та ЄС

Раціональне використання земель – ключ до економічної стабільності та продовольчої безпеки. Держави розробляють спеціальні механізми для збереження родючості ґрунтів, боротьби з деградацією та стимулювання фермерів до екологічно відповідального господарювання.

Німеччина: поєднання законодавства та фінансових стимулів

Доктор Уте Шультхайс наголошує, що в Німеччині орні землі відзначаються високою продуктивністю завдяки сприятливому клімату та ефективному управлінню. Захист ґрунтів регулюється Федеральним законом про охорону земель (BBodSchG) та відповідними постановами.

Спільна аграрна політика ЄС передбачає прямі виплати власникам господарств за дотримання екологічних стандартів (Cross Compliance). Для отримання фінансової підтримки фермери повинні підтримувати угіддя в гарному екологічному та економічному стані (GLÖZ), а також застосовувати методи, що зменшують негативний вплив на довкілля.

США: боротьба з ерозією та фінансові заохочення

У 1930-х роках США зіткнулися з катастрофічною ерозією ґрунтів, що змусило уряд створити Службу ерозії ґрунтів. У 1935 році набув чинності

Закон про захист ґрунтів, який посилив контроль над землекористуванням. Зараз США використовують систему "зелених" і "червоних" квитків:

- Фермери, які впроваджують екологічні заходи, отримують фінансову підтримку та консультації.
- Ті, хто нехтує нормами, можуть зіштовхнутися з законодавчими санкціями.

Стимулювання ефективного землекористування також включає програму компенсацій: у низці округів фермери отримують 25–30 доларів за акр щорічно протягом трьох років для впровадження агроекологічних технологій.

Європейський Союз: багаторівнева система підтримки ЄС активно впроваджує агроекологічні програми, які передбачають фінансові бонуси для сільгоспвиробників, що застосовують природоохоронні методи господарювання.

Країни ЄС також мають сертифікаційні системи контролю стану земель. Наприклад, у Нідерландах діє система оцінки ґрунтів, яка допомагає землевласникам оперативно реагувати на загрози деградації та запобігати екологічним порушенням.

Підсумки: ефективне землекористування як державний пріоритет

Досвід Німеччини, США та ЄС підтверджує, що комплексний підхід до охорони земельних ресурсів є запорукою продовольчої безпеки та стабільного розвитку сільського господарства. Законодавче регулювання, фінансова

підтримка та впровадження сучасних технологій сприяють ефективному використанню земель та збереженню довкілля.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Види державного контролю за використанням та охороною земель

Відповідно до Земельного кодексу України контроль за використанням та охороною земель поділяється на державний та громадський. У деяких випадках типи контролю включають виробничі перевірки [2].

Державний контроль за охороною земель в Україні: структура та виклики
Органи державного контролю в Україні реалізацію політики у сфері охорони земель здійснює центральний орган виконавчої влади, який відповідає за нагляд (контроль) у галузі збереження природних ресурсів, раціонального землекористування та захисту довкілля.

Державний земельний контроль передбачає також участь громадських організацій, які можуть допомагати державним органам у виявленні порушень. Однак їхня діяльність не є продовженням державної влади, що відрізняє сучасний підхід від практик, характерних для СРСР. Громадські екологічні ініціативи часто зіштовхуються з конфліктами, адже державні служби не завжди ефективно реагують на порушення.

Роль суспільства у захисті земель сьогодні природоохоронні організації не лише виявляють проблеми, а й формують екологічну культуру через інформаційні кампанії. Завдяки їхній діяльності зростає рівень обізнаності населення про ризики безконтрольного використання земель. Це сприяє інтеграції екологічної освіти в шкільні програми та популяризації відповідального ставлення до довкілля.

Громадськість має право ініціювати зміни, звертатися до державних органів із вимогами щодо охорони земель, а їхня позиція може не збігатися з офіційною політикою влади.

Судовий захист земельних ресурсів звернення до суду щодо порушень у сфері землекористування можливе здебільшого для неурядових природоохоронних організацій, які мають необхідні експертні знання. Судові позови подаються не лише проти забруднювачів, а й проти ініціаторів проєктів, що загрожують довкіллю.

Важливу роль у судових процесах відіграють екологічні прогнози, які є обов'язковою частиною великих проєктів, що потребують погодження державних органів. Їхня відсутність або неповнота може стати підставою для відмови у реалізації проєкту.

Контроль у сфері сільського господарства на рівні підприємств контроль за використанням земель здійснюють керівники господарств та землевпорядники, які займаються екологічним та економічно доцільним плануванням землекористування. Проте на практиці цей контроль має певні обмеження:

- Керівники ферм часто зосереджуються на поточних виробничих питаннях і не приділяють достатньо уваги довгостроковій стратегії збереження родючості ґрунтів.
- Деякі менеджери свідомо нехтують принципами раціонального землекористування заради отримання короткострокових прибутків.

Місцева влада та регіональний контроль

За законодавством районні та обласні ради не здійснюють безпосереднього контролю за використанням земель, проте їхні повноваження дозволяють впливати на дотримання земельного законодавства. Вони можуть розробляти програми розвитку, підтримувати екологічні ініціативи та впливати на розподіл ресурсів.

2.2. Актуальні проблеми в сфері контролю за використанням та охороною земель

Контроль за використанням та охороною земель в Україні

1. Загальні положення

Державний контроль у сфері землекористування має на меті забезпечення раціонального та ефективного використання земель, збереження їх родючості, захист довкілля та суворе дотримання земельного законодавства України.

2. Законодавча база

Основним нормативним документом, що регулює державний контроль, є Закон України "Про державний контроль за використанням та охороною земель". Він визначає правові, економічні та соціальні аспекти здійснення нагляду та спрямований на:

- раціональне використання та відновлення природних ресурсів,
- забезпечення належного екологічного стану територій,
- контроль за дотриманням правових норм землекористування.

3. Державний механізм контролю

Функції контролю виконують Управління з контролю за використанням та охороною земель, які входять до складу Головних Управлінь Держгеокадастру в кожному регіоні. Щотижня ці установи проводять моніторинг, фіксуючи сотні порушень у сфері землекористування. Це свідчить про масштаб проблеми та необхідність активного втручання державних органів для забезпечення належного дотримання земельного законодавства.

4. Перспективи та необхідність удосконалення контролю

Для підвищення ефективності державного нагляду необхідне вдосконалення механізмів контролю, зокрема:

- запровадження автоматизованих систем моніторингу земельних ресурсів,
- посилення санкцій за порушення норм землекористування,
- активне залучення громадських організацій до моніторингу ситуації.

Продовження цих заходів сприятиме не лише збереженню земельних ресурсів, а й підвищенню ефективності їх використання та запобіганню екологічним загрозам.

Аналіз ефективності державного контролю за використанням та охороною земель

1. Значення регулярного нагляду

Здійснення тижневих заходів державного контролю має критичне значення для забезпечення дотримання земельного законодавства. Часта перевірка земельних ресурсів сприяє:

- Своєчасному виявленню порушень – можливість оперативного реагування та застосування санкцій.
- Попередженню незаконного використання земель – зниження ризику самовільного зайняття територій та порушення екологічних норм.
- Посиленню правового регулювання – зафіксовані випадки правопорушень стають підставою для удосконалення законодавчих норм.

2. Стримуючий ефект та правова культура

Регулярні заходи нагляду не лише контролюють порушення, але й формують правову культуру серед населення та аграрного сектору:

- Підвищення обізнаності – виробники та громадяни краще розуміють важливість охорони земель.
- Запобігання умисним порушенням – активний контроль створює умови, за яких недобросовісні власники уникають порушень через загрозу штрафів.

3. Виклики ефективного контролю

Попри переваги тижневих заходів, є фактори, що впливають на їх ефективність:

- Обмежене ресурсне забезпечення – недостатня кількість фахівців і технічного обладнання.
- Необхідність цифровізації моніторингу – автоматизовані системи дозволять швидко обробляти дані та виявляти проблемні ділянки.
- Прозорість процесу контролю – важливо уникати корупційних ризиків та забезпечувати неупереджене оцінювання стану земель.

4. Динаміка виявлення порушень

За період з 22 лютого 2021 року по 26 березня 2021 року, згідно з таблицею 2.1, понад 50% перевірок виявляли факти порушення земельного законодавства. На рисунку 2.1 наведена діаграма, що демонструє частку випадків недотримання вимог та їх тенденцію до зростання.

Таблиця 2.1 Результати здійснення контролю за використанням та охороною земель з 22 лютого 2021 року по 26 березня 2021 року

Дата	Здійснено заходів	Виявлено порушень	Відшкодовано у добровільному порядку ,грн.	Направлено матеріалів до органів прокуратури
з 22 по 26 березня 2021 р.	669	447	831 653	60
з 15 по 19 березня 2021 р.	602	440	836 808	41
з 9 по 12 березня 2021 р.	450	299	419 375	47
з 1 по 5 березня 2021 р.	547	397	909 559	57
з 22 по 26 лютого 2021 р.	563	443	596 305	44

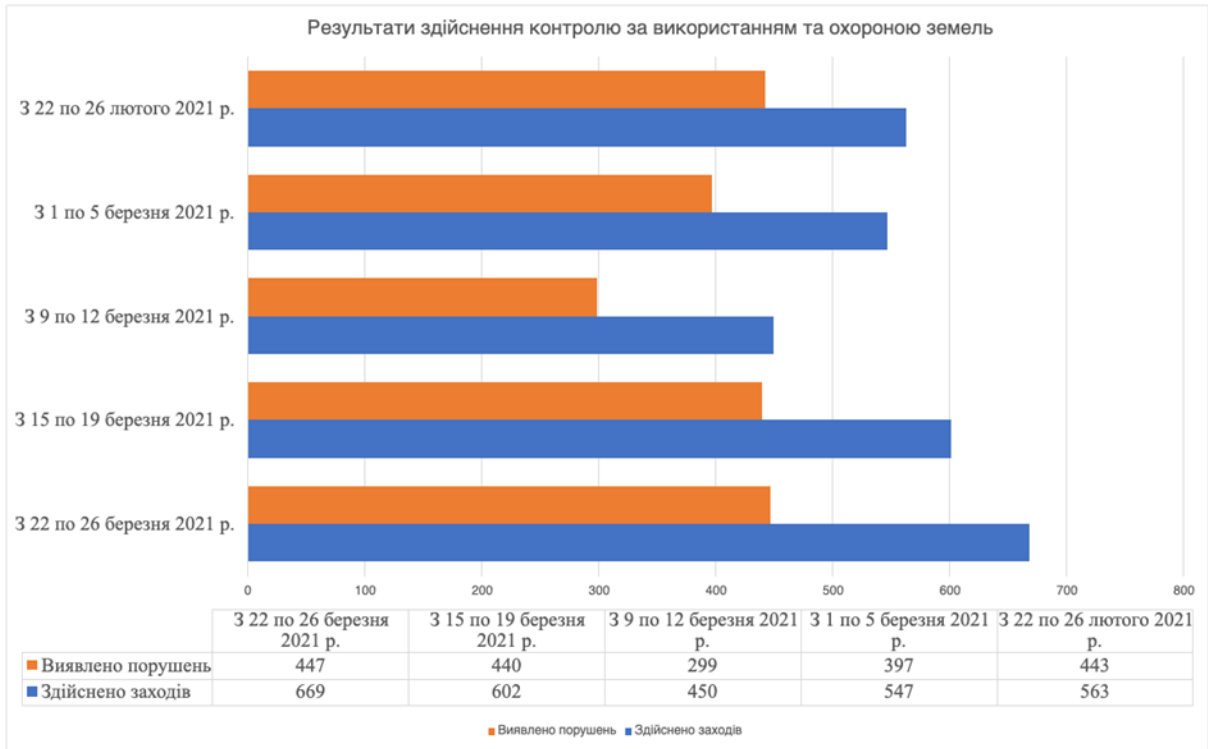

Рис. 2.1. Результати здійснення контролю за використанням та охороною земель

Як це оформлено на сайті головного управління Держгеокадастру, статистика з 29 березня по 2 квітня 2021 року.(рис. 2.2)

Рис. 2.2. Результати здійснення контролю за використанням та охороною земель на сайті головного управління Держгеокадастру Актуальні проблеми державного контролю у сфері землекористування

1. Нестабільність розподілу повноважень

Часті зміни у сфері регулювання державного контролю за використанням земель призводять до низької ефективності нагляду. Перехід функцій між різними органами не лише знижує рівень відповідальності, а й створює прогалини в правозастосуванні. Внаслідок цього спостерігається зростання кількості порушень земельного законодавства, що негативно впливає на родючість ґрунтів та загальну продуктивність аграрного сектору.

2. Недостатня увага до земель сільськогосподарського призначення

Попри те, що понад 70% земельного фонду України складають угіддя сільськогосподарського призначення, вони не виокремлюються як окрема категорія у системі контролю. Це створює ризики неправомірного використання земель, призводить до порушень та спричиняє зниження родючості.

3. Відсутність належного захисту від забруднення та деградації

Недостатній контроль сприяє неправомірній вирубці лісів, незаконному видобутку корисних копалин та забрудненню ґрунтів. Без системних заходів охорони земельних ресурсів екологічна ситуація погіршується, що знижує якість аграрної продукції та довгострокову продуктивність земель.

4. Корупційні фактори та недостатня компетентність

Низький рівень кваліфікації контролюючих органів та корупційні схеми призводять до незаконного використання земель. Це, своєю чергою, негативно впливає на інвестиційний клімат, оскільки землевідведення та зміна цільового призначення ділянок є важливими етапами будь-якого економічного проєкту.

5. Відсутність дієвої системи перевірок

Через недостатній механізм перевірок багато порушень залишаються непоміченими протягом років. Відсутність своєчасного реагування дозволяє порушникам уникати відповідальності, що ускладнює правозастосування та впровадження ефективних регулюючих заходів.

6. Слабкі санкції за порушення земельного законодавства

Попри стабільну кількість зареєстрованих порушень, їхній рівень залишається незмінним протягом років. Відсутність жорстких штрафних механізмів унеможлиблює суттєве зменшення незаконного землекористування. Для ефективного контролю необхідно посилити відповідальність за правопорушення та запровадити превентивні заходи.

Шляхи вирішення

Для усунення зазначених проблем необхідно:

- Вдосконалити законодавчу базу для чіткого розподілу повноважень між органами контролю.
- Посилити охорону аграрних земель та ввести окремий механізм нагляду за родючістю ґрунтів.
- Забезпечити належний захист від забруднення через екологічні та технологічні ініціативи.
- Підвищити компетентність державних служб та знизити корупційні ризики у сфері землекористування.
- Запровадити ефективну систему перевірок та вдосконалити механізм моніторингу земельних ресурсів.

Посилити санкції за порушення для зменшення кількості незаконних дій у сфері охорони земель.

- Розширити підтримку фермерів через державні програми підтримки малих і середніх сільськогосподарських підприємств.

Реалізація цих заходів сприятиме раціональному використанню земельних ресурсів, підвищенню їхньої продуктивності та забезпеченню довгострокової економічної стабільності.

2.3. Нормативно-правова база використання та охорони земель

Відповідно до статті 1 Земельного кодексу: Земля - основне національне багатство.[2]

Україна має багату нормативно - правову базу у сфері використання та охорони земель, на яку складаються закони, постанови, накази, плани та інші акти.

Принцип особливої охорони землі державою як головного національного багатства міститься у ст. 14 Конституції України.[1]

Державний контроль за використанням та охороною земель

1. Органи контролю у сфері землекористування

Державний контроль здійснюється уповноваженими органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів, а також спеціалізованими установами, які відповідають за екологію та природні ресурси. Вони забезпечують нагляд за дотриманням земельного законодавства та впровадженням заходів охорони земельного фонду.

2. Земельний кодекс України як основа правового регулювання

Головним нормативно-правовим актом у сфері земельних відносин є Земельний кодекс України, який встановлює:

правові норми щодо володіння, користування та розпорядження земельними ділянками;

- зобов'язання громадян, підприємств та організацій у сфері землекористування;
- механізми реєстрації прав на землю та управління земельними ресурсами.

3. Цілі та функції Земельного кодексу

Основною метою Земельного кодексу є забезпечення збалансованого та ефективного використання земельних ресурсів. Він встановлює принципи раціонального землекористування, сприяє захисту прав власників земельних ділянок та формує правові механізми управління земельним фондом держави.

Такий варіант містить чітку структуру та розкриває тему в комплексному форматі. Якщо потрібно додати конкретні акценти або розширити зміст, повідомте мене!

Законодавче регулювання земельних відносин в Україні: розширена інформація

1. Основні законодавчі акти у сфері земельного права

Земельне законодавство України охоплює низку нормативно-правових актів, які визначають правила володіння, використання та охорони земельних ресурсів.

1.1 Земельний кодекс України

Земельний кодекс є базовим законодавчим актом, що регулює земельні відносини. Він визначає:

- основні принципи державного управління земельними ресурсами; категорії земель, їх правовий статус та порядок використання;
- механізми реєстрації прав на землю та розпорядження земельними ділянками.

1.2 Закон України "Про державний контроль за використанням й охороною земель"

Цей закон визначає правові, економічні та соціальні аспекти здійснення державного нагляду за землекористуванням. Він спрямований на:

- забезпечення раціонального використання земель;
- захист родючості ґрунтів;
- контроль за екологічною безпекою при використанні земельних ресурсів.

1.3 Закон України "Про меліорацію земель"

Цей закон встановлює норми проведення меліорації, яка включає:

- осушення надмірно зволжених територій;
- поліпшення водного режиму земель;
- заходи щодо підвищення родючості ґрунтів.

1.4 Закон України "Про оренду землі"

Регулює умови орендних відносин між власниками земель та користувачами, включаючи:

- договірні зобов'язання сторін;
- порядок встановлення орендної плати;
- права орендарів щодо обробітку земель та їх збереження.

1.5 Закон України "Про землеустрій"

Цей закон встановлює порядок проведення землеустрою, визначає правила:

- розподілу земель за категоріями та цільовим призначенням;
- розробки проектів землекористування;
- оцінки економічного та екологічного впливу використання земель.

1.6 Закон України "Про охорону земель"

Документ визначає основні заходи збереження земельних ресурсів:

- запобігання деградації ґрунтів;
- регулювання антропогенних навантажень;
- впровадження відновлювальних технологій.

1.7 Закон України "Про оцінку земель"

Забезпечує правові норми оцінки земельних ділянок, які необхідні для:

- оподаткування земельних угідь;
- визначення ринкової вартості територій;
- проведення екологічного моніторингу земель.

1.8 Закон України "Про захист конституційних прав громадян на землю"

Закон встановлює:

- механізми реалізації права власності на землю;
- принципи справедливого розподілу земельних ресурсів;
- фінансові аспекти купівлі та передачі земельних ділянок.

1.9 Закон України "Про порядок виділення земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)"

Регулює процеси виділення земель у натурі власникам земельних часток із колективної власності, визначає порядок їх обміну та подальшого використання.

2. Постанови Кабінету Міністрів України

Окрім законодавчих актів, питання земельного регулювання деталізуються через постанови Кабінету Міністрів та нормативні акти відповідних міністерств. Вони встановлюють:

- правила реєстрації земельних ділянок;
- механізми оцінки стану ґрунтів;
- умови надання земель у користування.

3. Виклики сучасного земельного законодавства

Попри розгалужену законодавчу базу, система правового регулювання землекористування має низку проблем:

- Перехід повноважень між державними органами – постійні зміни відповідальних структур знижують ефективність контролю.
- Недостатня увага до земель сільськогосподарського призначення – порушення у цій сфері залишаються невирішеними, що впливає на родючість ґрунтів.
- Низький рівень захисту земель від забруднення – незаконні вирубки, промислове забруднення та неякісний контроль призводять до погіршення екологічної ситуації.
- Корупційні ризики – низька прозорість у розподілі земель та їхньому використанні гальмує інвестиційний потенціал галузі.
- Відсутність ефективної системи перевірок – багато порушень залишаються непоміченими, що створює умови для неконтрольованого використання земель.
- Слабкі санкції за порушення земельного законодавства – недостатньо жорсткі механізми відповідальності не запобігають системним порушенням.

4. Можливі напрямки удосконалення земельного законодавства

Для підвищення ефективності регулювання земельних ресурсів необхідно:

- Оптимізувати правову базу шляхом усунення суперечливих норм та внесення актуальних змін.

- Посилити контроль за сільськогосподарськими землями через впровадження спеціальних інструментів нагляду.
- Запровадити цифрові системи моніторингу земель для оперативного виявлення порушень.
- Збільшити санкції за незаконне використання земельних ресурсів для формування дієвої системи відповідальності.
- Розширити програми підтримки фермерських господарств, що сприятиме стабільності в аграрному секторі.

5. Узагальнення

Земельне законодавство України є багаторівневою системою нормативно-правових актів, яка регулює володіння, розпорядження та охорону земельних ресурсів. Попри наявність широкої правової бази, її ефективність потребує подальшого удосконалення, особливо у сфері контролю та забезпечення сталого використання земель.

2.4. Правові наслідки виявлення порушень законодавства у разі здійснення державного контролю за використанням та охороною земель

1. Категорії відповідальності у сфері землекористування

Порушення земельного законодавства можуть призвести до цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності, що регулюється законами України. Основні види порушень включають:

- Екологічне забруднення земель – псування сільськогосподарських угідь через використання хімічних та радіоактивних речовин, неправильне поводження зі стічними водами та промисловими відходами.
- Самовільне будівництво та змінення ландшафту – проектування та зведення споруд без дотримання вимог земельного законодавства, що може призвести до деградації земельних ресурсів.

- **Порушення умов рекультивації** – невиконання заходів із відновлення порушених земель після будівництва, промислової діяльності або використання у сільському господарстві.

- **Самовільне зайняття земельних ділянок** – використання земель без належних правових підстав, що порушує інтереси громади та держави.

- **Незаконні угоди із землею** – оформлення прав на земельні ділянки з порушенням законодавства, що може включати неправомірне відведення чи купівлю земель.

- **Знищення природоохоронних споруд** – пошкодження протиерозійних і гідротехнічних систем, захисних лісових насаджень, що призводить до погіршення екологічного стану території.

- **Ухилення від державної реєстрації земельних ділянок** – приховування чи фальсифікація даних, внесення недостовірної інформації у кадастр.

2. **Адміністративні санкції та дисциплінарна відповідальність**
Адміністративна відповідальність передбачає штрафи та інші санкції, спрямовані на усунення порушень. У разі виявлення незаконних дій державні інспектори з контролю та охорони земель можуть:

- Видавати приписи щодо усунення наслідків порушень.

- Накладати штрафні санкції на юридичних та фізичних осіб.

- Вимагати відновлення земельного покриву чи проведення рекультиваційних заходів.

Посадові особи можуть також нести дисциплінарну відповідальність, що включає догани та відсторонення від виконання обов'язків у разі недотримання вимог земельного законодавства.

3. **Цивільно-правова відповідальність: механізм відшкодування збитків**

У разі порушення прав власників землі чи землекористувачів настає цивільно-правова відповідальність, яка передбачає відшкодування завданих збитків.

Порядок компенсації регулюється Постановою Кабінету Міністрів України №284 від 19 квітня 1993 року, яка визначає правила визначення та відшкодування шкоди, спричиненої:

- вилученням чи обмеженням прав на користування земельними ділянками;
- погіршенням якості ґрунтів через антропогенний вплив;
- знищенням лісових насаджень та багаторічних культур;
- збитками, пов'язаними з видобутком корисних копалин чи промисловим забрудненням.

Оцінка шкоди здійснюється на основі реальної вартості майна та витрат на відновлення земельних ресурсів.

4. Кримінальна відповідальність за земельні правопорушення

Найсудовіший вид відповідальності – кримінальна, що має каральний характер та застосовується до особливо тяжких порушень.

У Кримінальному кодексі України передбачено лише дві статті, які регулюють злочини у сфері земельного законодавства, проте тенденція до декриміналізації окремих правопорушень призводить до їхнього переведення в адміністративну сферу.

5. Процедура фіксації порушень та правозастосування

Якщо державний контроль виявляє порушення земельного законодавства, складається протокол, що включає:

1. Опис порушення та його наслідків.
2. Вимоги щодо усунення шкоди.
3. Визначення суб'єкта відповідальності.

Протокол готується у трьох примірниках:

- Перший надсилається до органу, який проводить розслідування.
- Другий отримує порушник.
- Третій зберігається у посадової особи, що склала документ.

6. Удосконалення механізмів контролю та запобігання порушенням

Для підвищення ефективності державного контролю необхідні наступні заходи:

- Розширення повноважень контролюючих органів – усунення проблеми неузгодженості між різними службами.

Впровадження цифрових технологій моніторингу земель – використання геоінформаційних систем для фіксації змін стану земельних ділянок.

- Посилення санкцій – збільшення штрафів та адміністративних покарань.

- Упорядкування судового процесу – спрощення процедур притягнення порушників до відповідальності.

- Підвищення громадського контролю – активізація громадських ініціатив щодо виявлення порушень.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

3.1. Напрями сталого землекористування

1. Сутність сталого землекористування

Стале землекористування – це стратегія раціонального управління земельними ресурсами, яка забезпечує їх збереження, відновлення та продуктивність для майбутніх поколінь. Основними цілями такого підходу є:

- Підвищення ефективності використання земель;
- Зменшення ерозії та деградації ґрунтів;
- Збереження водних ресурсів;
- Охорона біорізноманіття та мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище.

Для досягнення сталого землекористування необхідно враховувати екологічні, економічні та соціальні аспекти.

2. Основні напрями сталого землекористування

2.1 У сільському господарстві

Сталий аграрний розвиток передбачає ефективне використання земель та ресурсів із мінімальним впливом на довкілля. До ключових заходів належать:

- Оптимізація обробітку ґрунту – мінімальна механічна обробка для збереження родючості;
- Внесення органічних добрив – підтримка природного ґрунтового балансу;

Ротаційні системи посівів – забезпечення відновлення поживних речовин у ґрунті;

- Агроекологічні методи – використання природних біологічних захистів замість пестицидів;

- Агролісомеліорація – збереження природних лісосмуг для захисту ґрунтів від вітрової ерозії.

2.2 У захисті водних ресурсів

Збереження та раціональне використання водних ресурсів – важливий аспект сталого землекористування. Основні заходи:

- Крапельне зрошення та ефективне водопостачання для зменшення втрат води;
- Очищення та повторне використання стічних вод;
- Контроль застосування хімічних добрив для запобігання забрудненню водних об'єктів;
- Відновлення водно-болотних екосистем, які відіграють важливу роль у водообміні та фільтрації.

2.3 В управлінні ґрунтами

Для запобігання деградації та забруднення ґрунтів необхідно:

- Використовувати рослинний покрив для стабілізації ґрунтової структури;
- Терасування схилів для зменшення водної ерозії;
- Контролювати промислові викиди, які можуть забруднювати ґрунти;
- Компостування органічних відходів для повернення поживних речовин у ґрунт.

2.4 У містобудівному плануванні

Раціональне просторове розміщення земельних ресурсів дозволяє зменшити необхідність освоєння нових територій, що сприяє збереженню природних екосистем та зменшенню антропогенного навантаження.

3. Перспективи розвитку сталого землекористування

Впровадження сталих підходів до управління земельними ресурсами сприяє:

- Зменшенню негативного впливу на екологію;
- Підвищенню аграрної продуктивності без виснаження ґрунтів;
- Гарантуванню продовольчої безпеки на державному рівні;

- Формуванню екологічної відповідальності серед землевласників.

Стале землекористування є ключовим фактором економічного та екологічного добробуту країни. Подальший розвиток цієї концепції сприятиме збереженню природних ресурсів та створенню довготривалих стратегій для ефективного використання земель.

3.2. Пропозиції щодо раціонального – економічно ефективного та екологічно безпечного використання земель

Раціональне, економічно ефективне та екологічно безпечне землекористування

Раціональне використання земельних ресурсів є ключовим фактором сталого розвитку та гарантією продовольчої безпеки. Воно передбачає ефективне управління територіями, що дозволяє максимізувати економічну вигоду, зменшити екологічні ризики та забезпечити довгострокову стабільність природних систем.

Основні напрями раціонального землекористування

Раціональне землекористування охоплює кілька критичних аспектів:

- Ефективне використання аграрних земель – впровадження сучасних технологій ведення сільського господарства, зокрема мінімальна обробка ґрунту, використання органічних добрив, сівозміни, раціональне зрошення та відновлення родючості земель.

Збереження природного середовища – створення заповідників, природних парків, біосферних резерватів, відновлення природних ландшафтів, впровадження заходів із запобігання забрудненню ґрунтів, боротьба з незаконною вирубкою лісів та посилення контролю над екологічними ризиками.

- Розвиток енергоефективних технологій – впровадження відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячної та вітрової енергетики, оптимізація промислового виробництва для зменшення впливу на навколишнє

середовище, екологічно відповідальне містобудівне планування, що враховує природні умови регіону.

- Контроль за видобутком корисних копалин – розробка екологічних стандартів, що зменшують шкоду для земель, запобігання незаконному видаленню ґрунтів, регулювання діяльності підприємств, які займаються видобуванням та переробкою природних ресурсів.

- Удосконалення системи утилізації та переробки відходів – масштабні програми з переробки сміття, зменшення обсягів забруднення земель та підземних вод, розширення інфраструктури для сортування відходів, стимулювання вторинного використання матеріалів.

Позитивні наслідки раціонального землекористування

Запровадження раціонального використання земель сприяє:

- Оптимізації використання земельного фонду, що дозволяє підвищити продуктивність територій без виснаження ресурсів.

- Підвищенню аграрної ефективності, що допомагає забезпечити продовольчу стабільність.

- Зменшенню забруднення довкілля, що веде до покращення стану природних систем.

- Формуванню культури екологічної відповідальності серед власників земельних ділянок.

Раціональне, економічно ефективне та екологічно безпечне землекористування є основою сталого розвитку, воно сприяє гармонійному співіснуванню людини та природи, забезпечуючи довготривалий економічний та екологічний баланс.

3.3. Шляхи охорони і відновлення родючості ґрунтів земель сільськогосподарського призначення

Землі сільськогосподарського призначення мають фундаментальне значення для України, забезпечуючи економічний розвиток, продовольчу безпеку та зміцнення позицій країни на міжнародному ринку. Висока якість українських ґрунтів, особливо чорноземів, дозволяє ефективно вирощувати широкий спектр культур, підтримуючи аграрний сектор як один із ключових напрямів економіки. Завдяки цьому Україна входить до числа провідних експортерів зернових та олійних культур, що сприяє залученню іноземних інвестицій і стабільності валютних надходжень.

Окрім експортного потенціалу, ці землі відіграють критичну роль у забезпеченні населення продовольством, формуючи основу внутрішнього ринку харчових продуктів. Надійна продовольча безпека є запорукою здоров'я населення, його соціально-економічної стабільності та незалежності від зовнішніх факторів.

Для збереження та нарощування аграрного потенціалу необхідно впроваджувати раціональні підходи до землекористування, включаючи захист ґрунтів від ерозії, відновлення їх родючості, оптимізацію агротехнологій та контроль над використанням природних ресурсів. Використання сучасних підходів у господарюванні допоможе Україні зміцнити свої позиції в аграрному секторі та забезпечити сталість розвитку.

На рис. 3.1 подана карта родючості ґрунтів нашої країни.

Карта родючості ґрунтів дозволить швидко визначити наскільки родючими є ґрунти в регіоні, їх агрономічні властивості та придатність для вирощування окремих сільгоспкультур, допоможе знайти як найродючіші землі, так і визначити ґрунти з найнижчим вмістом гумусу.

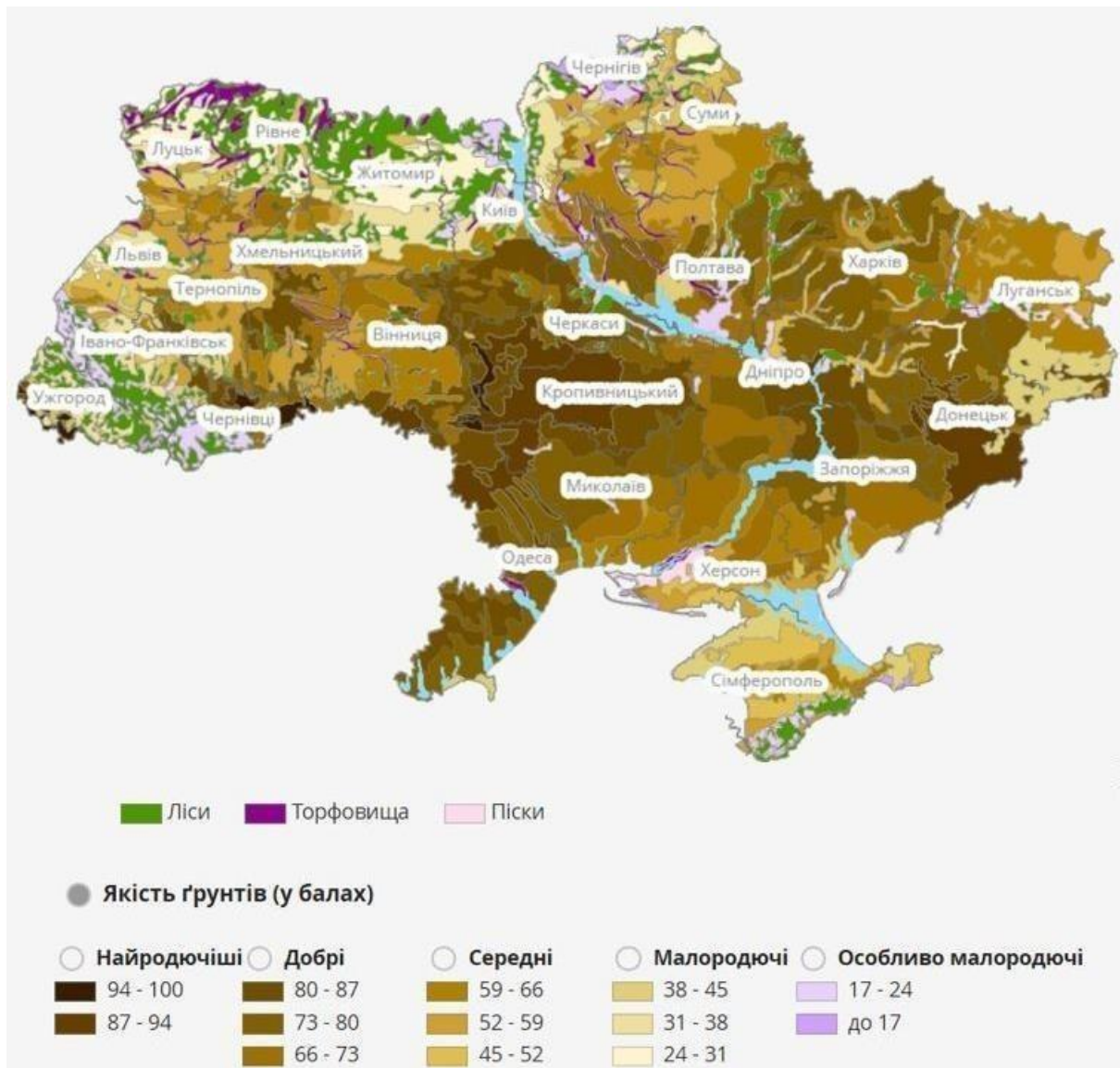

Рис. 3.1. Родючість ґрунтів України

Охорона і відновлення родючості ґрунтів земель сільськогосподарського призначення важливі для забезпечення стійкого розвитку сільського господарства.

Збереження та покращення родючості ґрунтів є ключовою умовою сталого землекористування, адже саме ґрунт забезпечує рослини поживними речовинами та водою, впливає на врожайність і стійкість агроєкосистем. Різноманітні природні та антропогенні фактори можуть призводити до його виснаження, деградації та ерозії, тому необхідно впроваджувати ефективні методи його охорони та відновлення.

Запобігання ерозії одним із найбільших ризиків для збереження ґрунту є водна та вітрова ерозія, які руйнують верхній родючий шар, зменшують вміст поживних речовин і погіршують водоутримувальні властивості. Для мінімізації цього негативного явища застосовують ґрунтозахисні сівозміни, залуження схилів, контурне обробітку, терасування та посадку вітрозахисних смуг. Вони допомагають зменшити силу вітру, затримують водний потік та сприяють стабільності ґрунтового покриву.

Ротація культур вирощування однієї й тієї ж культури протягом тривалого періоду виснажує ґрунт, оскільки кожна рослина споживає специфічний набір поживних речовин. Система ротації культур передбачає зміну вирощуваних рослин, що дозволяє зменшити навантаження на ґрунт, знижує ризик розмноження шкідників та запобігає накопиченню хвороб. Зокрема, вирощування бобових культур сприяє природному збагаченню ґрунту азотом, що зменшує потребу в хімічних добривах.

Оптимальне внесення добрив раціональне застосування добрив має вирішальне значення для підтримання балансу поживних речовин у ґрунті. Органічні добрива, такі як компост та перегній, не лише збагачують ґрунт, а й покращують його структуру, забезпечуючи кращу аерацію та утримання вологи. У той же час мінеральні добрива повинні використовуватися з дотриманням норм, щоб запобігти їх вимиванню та забрудненню довкілля. Важливим аспектом є точне дозування та правильні терміни внесення, що мінімізує втрати поживних речовин.

Відновлення деградованих земель ґрунти, що зазнали деградації через надмірне використання, ерозію чи забруднення, потребують спеціальних заходів для повернення їхньої продуктивності. Рекультивація передбачає внесення органічних матеріалів, мікроорганізмів та поживних речовин, що сприяють активізації ґрунтової біоти та відновленню природних процесів. Використання сидератів, тобто спеціальних рослин, які збагачують ґрунт органічними речовинами, також є ефективним методом відновлення родючості.

Раціональне використання води

Вода є важливим ресурсом для рослинного росту, і її неправильне використання може призвести до засолення або пересушування ґрунту. Оптимальні системи поливу, зокрема крапельне зрошення, допомагають зменшити витрати води та рівномірно зволожувати кореневу зону рослин. Мульчування, тобто покриття ґрунту рослинними залишками, сприяє збереженню вологи та запобігає її надмірному випаровуванню.

Застосування цих методів забезпечує довготривале збереження родючості ґрунту, зменшує його деградацію та сприяє екологічному балансу. Впровадження сталих практик землекористування допомагає підтримувати продуктивність сільського господарства та зберігати довкілля для майбутніх поколінь.

3.4. Заходи адаптації до зміни клімату

Глобальна зміна клімату та її наслідки

Зміна клімату – це довгострокові коливання температури та погодних умов, що впливають на природні процеси. Хоча клімат Землі змінювався протягом всієї історії, сучасне глобальне потепління значною мірою спричинене діяльністю людини. Основним фактором є антропогенні викиди парникових газів, які змінюють склад атмосфери та порушують природний тепловий баланс планети.

Надмірне накопичення парникових газів, зокрема вуглекислого газу (CO_2), метану, оксиду азоту та хлорфторвуглеводнів, спричиняє підвищення середньої температури повітря, зміни в режимах опадів та скорочення площ льодовиків. Ці явища прямо впливають на кліматичні умови у світі, викликаючи аномальні погодні явища, зростання рівня моря та порушення екосистем.

Протягом останніх 150 років концентрація CO_2 в атмосфері стрімко зросла з природного рівня 280 ppm (часток на мільйон) до понад 400 ppm—безпрецедентний показник за сотні тисяч років. Це збільшення безпосередньо пов'язане зі спалюванням викопних палив, таких як вугілля, нафта і природний газ, що спричиняє масове вивільнення вуглецю в атмосферу. Вуглець,

з'єднуючись з киснем, утворює CO_2 —основний компонент парникового ефекту, що утримує тепло та прискорює глобальне потепління.

Наслідки цих змін є масштабними: порушення природних циклів, екстремальні кліматичні явища, підвищення температур океанів та зростання їхньої кислотності, що негативно впливає на морські екосистеми. Глобальна зміна клімату загрожує природному середовищу, продовольчій безпеці та життєвим умовам людства, що робить її одним із найважливіших викликів сучасності.

Концентрація CO_2 за останні 800 000 років

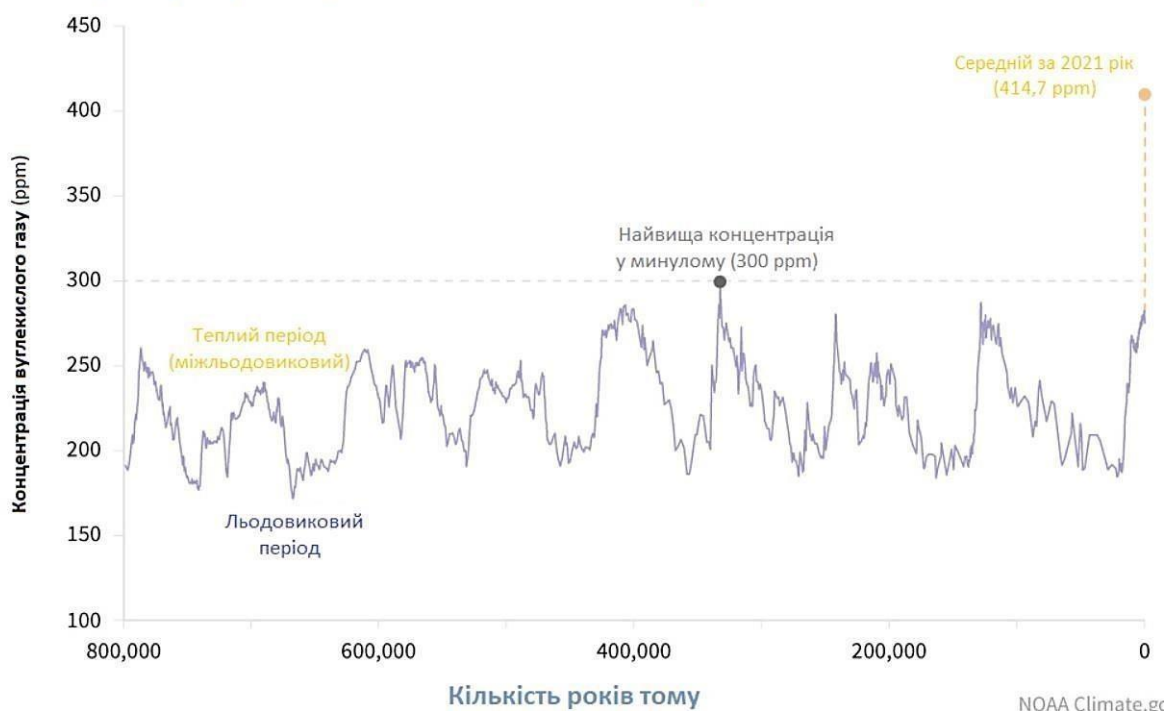

Рис. 3.2. Концентрація вуглекислого газу

Зміна клімату в Україні: тенденції та наслідки

За останні 30 років середньорічна температура в Україні зросла на $1,2^\circ\text{C}$, що свідчить про активне посилення глобального потепління та його вплив на регіональний клімат. Дослідження підтверджують, що період з кінця ХХ століття до сьогодні є найтеплішим за всю історію погодних спостережень, яка триває з 1890-х років.

Окрім загального підвищення температури, спостерігається збільшення швидкості змін її крайніх значень. У проміжку між 1961 і 2013 роками швидкість

зміни середньої температури становила $0,3^{\circ}\text{C}$ за кожне десятиліття, що свідчить про прискорене потепління та його вплив на кліматичні процеси.

Ці кліматичні зміни мають істотний вплив на ключові сфери:

- Сільське господарство – зміна тривалості вегетаційного періоду, загроза посух та екстремальних погодних явищ.
- Водні ресурси – зниження рівня ґрунтових вод, збільшення випаровування, загроза нестачі води.
- Екологічна рівновага – скорочення біорізноманіття, зміни у природних екосистемах.
- Здоров'я населення – поширення нових захворювань, збільшення кількості теплових хвиль.

Розробка адаптаційних стратегій для протидії наслідкам зміни клімату, а також активне скорочення викидів парникових газів стають критично важливими для екологічної стабільності та сталого розвитку України.

Середня за рік приземна температура повітря у базовий (1961-1990) та сучасний (1981-2010) кліматичні періоди

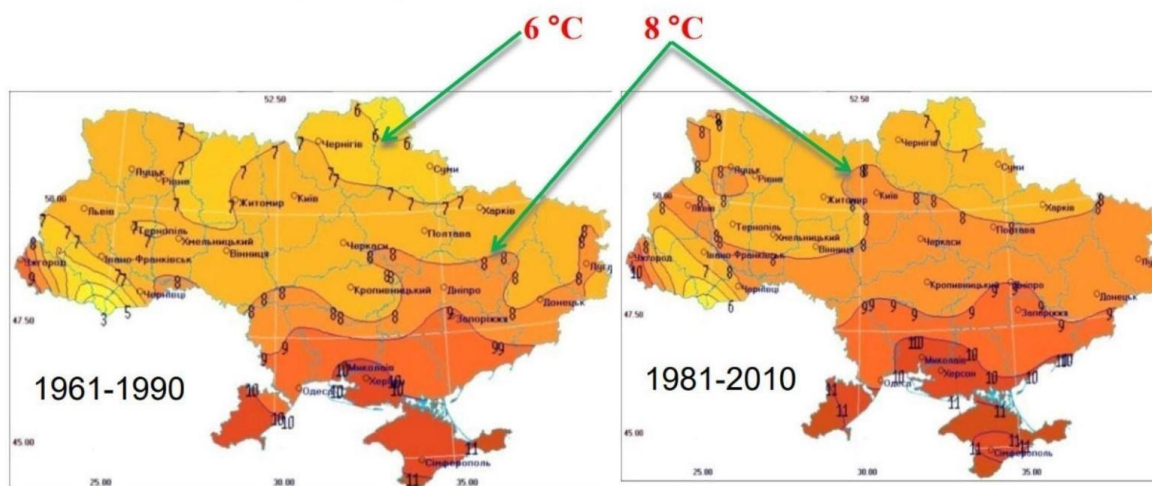

Рис. 3.3. Середня за рік приземна температура повітря у різні кліматичні періоди

Адаптація сільськогосподарських земель до зміни клімату

Глобальна зміна клімату суттєво впливає на сільське господарство, створюючи нові виклики для фермерів та агросистем. Стабільність урожаїв

залежить від здатності адаптувати агротехнології до умов, що змінюються. Посухи, повені, підвищення температури та нестабільність погодних явищ вимагають впровадження інноваційних стратегій, які допоможуть зберегти продуктивність земель і забезпечити продовольчу безпеку.

1. Модернізація систем зрошення

Вода є критичним ресурсом для сільського господарства, тому її ефективне використання дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з нестачею вологи. Традиційні методи зрошення часто витрачають воду нераціонально, що в умовах зростаючої посушливості стає неприпустимим. Впровадження крапельного зрошення дозволяє значно скоротити обсяги використаної води, забезпечуючи рівномірне та точне її постачання прямо до кореневої системи рослин.

Різні технології моніторингу вологості, такі як сенсори ґрунту та автоматизовані системи управління, дозволяють контролювати рівень зволоженості та регулювати подачу води відповідно до потреб культур. Такі рішення мінімізують перевитрати та запобігають негативним наслідкам, таким як засолення ґрунтів або надмірне зволоження.

2. Впровадження стійких сортів рослин

Одним із способів адаптації до кліматичних змін є розробка нових сортів сільськогосподарських культур, які краще витримують екстремальні погодні умови. Наприклад, посухостійкі сорти пшениці та кукурудзи можуть забезпечувати стабільний врожай навіть у регіонах із низькою кількістю опадів.

Стійкість культур до високих температур також є важливим фактором. Деякі сорти соняшнику, сої та овочевих культур краще переносять підвищену температуру, що дозволяє мінімізувати негативний вплив спекотного клімату. Вибір правильних сортів дозволяє аграріям ефективно протистояти змінам клімату та зменшити ризики втрат урожаю.

3. Покращення якості ґрунтів

Зміни клімату впливають на структуру та родючість ґрунту, тому важливо впроваджувати заходи, що забезпечують його якісний стан. Використання

органічних добрив та компосту сприяє збереженню поживних речовин і підтримці біологічного балансу.

Мульчування – ще один ефективний метод боротьби з виснаженням ґрунту та втратами вологи. Шар органічних залишків (солома, листя, тирса) не лише знижує випаровування води, а й запобігає ерозії, покращуючи структуру ґрунту.

Захист ґрунтів від водної та вітрової ерозії також є критичним. Використання систем мінімального обробітку ґрунту допомагає зберегти природну стабільність верхнього шару, сприяє накопиченню вологи та зменшує втрати родючості.

4. Використання сучасних технологій

Інновації в агросекторі дозволяють більш ефективно прогнозувати кліматичні ризики та контролювати стан сільськогосподарських угідь. Датчики для аналізу вологості ґрунту, метеостанції та автоматизовані системи управління забезпечують точне дозування води, добрив та інших ресурсів.

Системи штучного інтелекту та машинного навчання дозволяють передбачати посухи, зміни температури та інші ризики, що впливають на врожай. Програмні комплекси для прогнозування погоди та агроєкосистем дають змогу аграріям адаптувати свої стратегії управління земельними ресурсами та мінімізувати втрати.

5. Розвиток агролісництва та агроландшафтного управління

Збереження природних екосистем у сільськогосподарських регіонах дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані зі зміною клімату. Створення захисних лісосмуг сприяє зниженню вітрової ерозії та зменшенню впливу екстремальних температур.

Агролісові системи поєднують елементи сільського господарства та природного середовища, сприяючи стабільному регулюванню кліматичних умов. Лісові насадження допомагають утримувати вуглець, покращують водоутримувальність ґрунту та сприяють збереженню біорізноманіття.

3.5. Вдосконалення державного контролю за використанням і охороною земель

Земля є основою національного багатства та ключовим засобом виробництва в сільському господарстві, тому її раціональне та ефективне використання має вирішальне значення для економічного розвитку країни та стабільного виробництва сільськогосподарської продукції. Відтак, сільськогосподарське виробництво необхідно поєднувати із системою техніко-економічних заходів, спрямованих на його відтворення, охорону та раціональне використання.

Для підвищення ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення застосовуються такі заходи:

- боротьба з бур'янами;
- раціональна обробка ґрунтів;
- вапнування кислих ґрунтів;
- гіпсування лужних ґрунтів;
- регулювання водного режиму;
- удосконалення системи насінництва;
- заходи щодо захисту від вітрової та водної ерозії;
- боротьба з переущільненням ґрунтів;
- покращення природних кормових угідь;
- боротьба з шкідниками та хворобами;
- організаційно-економічні та соціальні заходи;
- ведення системи сівозмін;
- здійснення постійного моніторингу земель.

У господарствах із низькою продуктивністю земель доцільним є скорочення таких площ шляхом консервації деградованих та малородючих ґрунтів, а також переведення малопродуктивної ріллі в пасовища та поля.

Ефективне використання земельних ресурсів безпосередньо пов'язане з їхньою здатністю забезпечувати засоби до існування населення та слугувати

джерелом сировини для переробної промисловості. Отже, грамотне управління земельними ресурсами є основою продовольчої безпеки держави.

Для вдосконалення контролю за використанням і охороною земель важливо оперативно вирішувати актуальні проблеми.

Шляхи вирішення сучасних проблем у сфері контролю за використанням і охороною земель

Однією з ключових проблем є неефективний розподіл повноважень між органами влади, що знижує рівень відповідальності регулюючих структур та ускладнює державний контроль за раціональним використанням земель.

Ефективне державне регулювання вимагає чіткого розмежування функцій між центральними органами виконавчої влади у нормативних актах, щоб уникнути дублювання повноважень, забезпечити узгодженість дій та підвищити ефективність контролю.

Важливим напрямом покращення контролю є розвиток самоврядного та громадського контролю над використанням і охороною земель.

Ще однією проблемою залишається недостатня увага до земель сільськогосподарського призначення.

Необхідно чітко відокремити землі сільськогосподарського користування серед інших категорій і встановити більш суворий контроль саме над ними.

Зокрема, у країнах з ринковою економікою значна увага приділяється охороні сільськогосподарських угідь та їхньому раціональному використанню в процесі виробництва.

Наступна проблема полягає в недостатньому захисті земельних ресурсів від забруднення та деградації.

Одним із ефективних шляхів вирішення є підвищення рівня екологічної свідомості серед фермерів, науковців, державних службовців та суспільства загалом. Інформаційні кампанії, освітні програми та тренінги можуть сприяти поширенню знань про важливість охорони ґрунтів та загрози їхнього забруднення.

Фермерів необхідно стимулювати до впровадження сталих агротехнологій, таких як зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, ефективно управління ґрунтовими ресурсами та підтримка біорізноманіття. Це може передбачати фінансову підтримку, доступ до освітніх програм та консультацій.

Серед проблем, які стоять перед землеуправлінням, є корупція та низька професійна кваліфікація працівників.

Для боротьби з корупцією необхідно розробити та впровадити суворе антикорупційне законодавство, механізми контролю та чіткі покарання за порушення. Важливо забезпечити прозорість процесу прийняття рішень та здійснення контрольних функцій.

Паралельно необхідно регулярно проводити навчальні програми для підвищення кваліфікації працівників, що займаються землеуправлінням. Це можуть бути тренінги з антикорупційних заходів, удосконалення навичок використання сучасних технологій та обмін досвідом із міжнародними експертами.

Одним із перспективних напрямів боротьби з корупцією є цифровізація процесів управління земельними ресурсами.

Електронні бази даних, онлайн-звіти та супутниковий моніторинг допомагають знижувати ризики маніпуляцій і підвищують прозорість контролю.

Важливою проблемою також є відсутність ефективної системи перевірок дотримання земельного законодавства.

Для її вирішення слід переглянути та оновити законодавство, уточнити механізми контролю, підвищити кваліфікацію працівників та активно залучати громадські організації до моніторингу земельних ресурсів.

Ще одна проблема полягає у недостатній відповідальності за порушення земельного законодавства.

Потрібно розробити ефективну систему санкцій, що передбачає адміністративні штрафи, відкликання дозволів на користування землею та, у разі значних порушень, кримінальну відповідальність. Важливим аспектом є

регулярне проведення перевірок та інспекцій, що забезпечить належний контроль за виконанням вимог законодавства.

Окрім цього, Міністерство аграрної політики, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та Держекоінспекція активізували заходи щодо виявлення землекористувачів, які спалюють рослинність чи її залишки. Проте поточні штрафи є недостатніми і мають бути суттєво збільшені для ефективного стримування порушень.

Заходи, описані в цьому розділі, спрямовані на вдосконалення державного контролю за використанням і охороною земель, підвищення ефективності та відповідальності у цій сфері.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ

Охорона праці є системою правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності працівника в процесі трудової діяльності.

Згідно з Законом України «Про охорону праці», роботодавець зобов'язаний забезпечити належні, безпечні і здорові умови праці відповідно до встановлених нормативів, а працівник — дотримуватись правил техніки безпеки, інструкцій та вимог охорони праці.

1. Організація безпечних умов праці

Безпечні умови праці повинні бути забезпечені як під час виконання польових (виробничих), так і камеральних (офісних, аналітичних) робіт. Основними напрямками створення безпечних умов є:

- раціональне облаштування робочого місця;
- забезпечення відповідного мікроклімату та освітлення;
- використання справного обладнання і інструментів;
- дотримання ергономічних норм під час тривалої роботи з комп'ютером;
- своєчасне проведення інструктажів із техніки безпеки.

2. Електробезпека

Всі електроприлади, які використовуються під час роботи, повинні бути технічно справними і відповідати вимогам безпеки. Підключення обладнання має здійснюватися лише через справні розетки із заземленням. Категорично забороняється використання пошкоджених кабелів або саморобних подовжувачів.

3. Протипожежна безпека

У приміщенні або на території виконання робіт повинні бути встановлені вогнегасники, схеми евакуації, пожежна сигналізація. Співробітники зобов'язані

знати правила поведінки у випадку виникнення пожежі, місце розташування засобів пожежогасіння та евакуаційні виходи.

4. Охорона праці при роботі з комп'ютером

Під час камеральних робіт із використанням комп'ютерної техніки слід:

- організувати регулярні перерви через кожні 60 хвилин роботи;
- забезпечити правильне розміщення монітора на рівні очей;
- використовувати регульоване крісло і зручний стіл;
- дотримуватись відстані до екрану 50–70 см.

5. Надання першої допомоги

На кожному робочому об'єкті повинна бути укомплектована аптечка першої допомоги. Працівники мають бути обізнані з основними прийомами надання домедичної допомоги у разі травм, опіків, електрошоку або інших нещасних випадків.

6. Психофізіологічна безпека

З метою профілактики перевтоми, стресу та збереження загального психоемоційного стану працівників рекомендується:

- раціонально планувати робочий день;
- уникати надмірного інтелектуального навантаження;
- забезпечити комфортні умови для відпочинку.

ВИСНОВКИ

У першому розділі цієї кваліфікаційної роботи ми дослідили сучасний стан та ефективність використання сільськогосподарських земель України і дійшли таких висновків:

- Екологізація, охорона та захист земельних ресурсів є основою сталого землекористування. Відновлення продуктивної сили ґрунту є ключовим завданням аграрної політики.
- Раціональне використання земель залишається складною проблемою, яку неможливо повністю вирішити. Наявна ситуація потребує термінових дій для підвищення родючості ґрунтів.
- Заходи щодо охорони земельних ресурсів мають бути комплексними та взаємопов'язаними, що забезпечує максимальну ефективність їх реалізації.
- Фокус на охорону сільськогосподарських земель є критично важливим. Відновлення та збереження родючості ґрунтів має включати системний моніторинг екологічного стану та впровадження інноваційних агротехнологій.
- Доцільність запозичення міжнародного досвіду у сфері контролю за використанням та охороною земель для впровадження передових практик.

Державний контроль за використанням земель

У другому розділі ми проаналізували види державного контролю за використанням та охороною земель. Згідно із Земельним кодексом України, контроль поділяється на державний, громадський та виробничий (у окремих випадках).

Під час дослідження було встановлено основні проблеми у сфері земельного контролю:

- Неefективний розподіл повноважень між державними органами, що ускладнює виконання наглядових функцій.
- Недостатня увага до земель сільськогосподарського призначення, що знижує рівень охорони цих ресурсів.

- Недостатня захищеність земель від забруднення та деградації, що спричиняє зниження якості ґрунтів.
- Корупційні ризики та недостатня кваліфікація працівників, що впливає на якість державного управління.
- Відсутність ефективної системи перевірок за дотриманням земельного законодавства.
- Недостатня відповідальність за порушення земельного законодавства, що знижує дисципліну у сфері землекористування.

Шляхи вирішення проблем

Незважаючи на наявність розгалуженої системи державних органів у сфері земельних ресурсів, на практиці ефективний контроль за землекористуванням відсутній. Це негативно позначається на якості ґрунтів та використанні земель. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на удосконалення механізмів державного нагляду та вирішення вищезазначених проблем.

Також нами було проаналізовано правові наслідки порушення земельного законодавства. Земельний кодекс України передбачає цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність за недотримання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель.

Підвищення ефективності контролю

У третьому розділі роботи ми розглянули ключові напрямки удосконалення системи контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення та сформулювали низку рекомендацій.

1. Раціональне та екологічно безпечне використання земель

- Впровадження сучасних технологій, таких як точне землеробство, агродатчики та автоматизовані системи моніторингу.
- Використання ефективних систем зрошення, зокрема крапельного поливу, для оптимізації витрат води.
- Застосування систем консерваційного землеробства для захисту ґрунту від деградації.

2. Охорона та відновлення родючості ґрунтів

- Впровадження технік консерваційного землеробства для боротьби з ерозією та збереження структури ґрунту.
- Використання органічних добрив для відновлення природного балансу ґрунту.
- Проведення агрохімічного аналізу для визначення оптимальних агротехнічних заходів.

3. Адаптація до зміни клімату

- Використання прогностичних моделей для прогнозування змін клімату та адаптації агросектору.
- Впровадження ефективних систем управління водними ресурсами для захисту сільськогосподарських угідь від посух та підтоплення.
- Стимулювання фермерів до впровадження стійких агротехнологій, що зменшують вплив зміни клімату.

4. Вдосконалення державного контролю

- Використання сучасних технологій для автоматизованих перевірок земельних ресурсів.
- Посилення санкцій за порушення земельного законодавства.
- Підвищення кваліфікації працівників державних органів для якісного контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Земельний кодекс України: Відомості Верховної Ради України від 25.10.2001 р. № 2768-III: станом на 6 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV: станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>
4. Про захист конституційних прав громадян на землю : Закон України від 20.01.2005 р. № 2375-IV: станом на 27 трав. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2375-15#Text>
5. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV : станом на 18 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>
6. Про меліорацію земель : Закон України від 14.01.2000 р. № 1389-XIV: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138914#Text>
7. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV : станом на 6 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
8. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV : станом на 18 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
9. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р. № 1378-IV : станом на 19 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137815#Text>
10. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 05.06.2003 р. № 899-IV: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899>
11. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам : Постанова Каб. Міністрів України від 19.04.1993 р. № 284: станом на 26 черв. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93>

12. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови : словник. Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
13. Новаковська І.О. Економіка землекористування: навч. посіб. Київ: Аграр. наука, 2018. 400с
14. Вільхова Т.В. Критерії та показники ефективності використання землі. *Економіка та держава*. 2014. №7 14.04.2014. С. 71. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2014/17.pdf
15. Якушова К. Нормативно-правове забезпечення екологічнобезпечного використання землі в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi>
16. Басанець О. 10 способів покращення стану ґрунтів. Головний сайт для агрономів – SuperAgronom.com. URL: <https://superagronom.com/articles/407-10>
17. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру – Офіційний веб-сайт. *Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру Офіційний веб-сайт*. URL: <https://land.gov.ua/>
18. Заходи підвищення родючості ґрунту. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/5672656/page:5/>
19. Зміна клімату в Україні та світі: причини, наслідки та рішення для протидії. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/zmina-klimatu-ua-ta-svit.html>
20. Нормативно-законодавча база у сфері використання й охорони земельних ресурсів в Україні. *Pidru4niki*. URL: <https://pidru4niki.com/15060913/ekologiya/normativno>
21. Інтерактивна карта еродованості ґрунтів України. *Superagronom.com*. URL: <https://superagronom.com/karty/erodovanist-gruntiv-ukrainy>
22. Інтерактивна карта родючості ґрунтів України. *Superagronom.com*. URL: <https://superagronom.com/karty/rodjuchist-gruntiv-ukrainy>
23. REGULATION (EU) No 1307/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL. *Official Journal of the European Union*. 2013. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0>